

במסכת קידושין (כ"ט ע"א) מובא הדין שכל מצוות עשה שהזמן גרמן - אנשים חייבים ונשים פטורות. לפי זה, נשים אמורות להיות פטורות ממצות הדלקת נרות חנוכה, שהרי היא מצוות עשה שהזמן גרמא. אם כן, מדוע בפועל אנו רואים שהן חייבות בה?

התשובה לכך נמצאת במסכת שבת (כ"ג ע"א): "אישה ודאי מדליקה, דאמר רבי יהושע בן לוי: **נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס**". בכמה מקומות בש"ס אנו רואים את השתתפות הנשים במצוה מסוימת בשל הסיבה שאף הן היו באותו הנס. בגמרא בפסחים (ק"ח ע"ב) מוזכר חיוב הנשים במצות שתיית ארבע כוסות שתקנו חכמים בליל פסח - גם שם סיבת החיוב משום שהיו באותו הנס, וכן בגמרא במגילה (ד' ע"א) כתוב שאף הן היו באותו הנס ולכן חייבות במקרא מגילה, ופירש רש"י שם: "שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד".

מה הפירוש של "שאף הן היו באותו הנס"? פירש רש"י בשבת לגבי נר חנוכה: "שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר (הגמון) תחילה, ועל ידי אישה נעשה הנס". יש לשים לב שרש"י כאן כולל בתוכו שני הסברים מה הכונה "שאף הן היו באותו הנס". בפסחים (ק"ח ע"ב) מצינו מחלוקת בשני הסברים אלו. גם שם כתוב בגמרא "נשים חייבות בארבעה כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס", ושם תוספות הסבירו שהכונה היא שאף עליהן היתה הגזירה ואף הן ניצלו ממנה, ואילו רש"י ורשב"ם הסבירו שהכונה היא שהנס נעשה על ידן ממש - בפורים על ידי אסתר, בפסח בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור, ובחנוכה על ידי יהודית בת יוחנן כהן גדול.

דין זה מובא בשולחן ערוך (תרעה, ג). וכותב שם 'המגן אברהם': "פירוש בעד כל בני הבית - זאת אומרת שמתוך שמחויבות במצות ההדלקה, יש בידן להוציא אחרים המחויבים בהדלקה". 'האשל אברהם' הוסיף שצריכים להיות נוכחים בשעה שמדליקה ולשמוע את הברכה. בדיעבד, אם לא ענו אמן אחר ברכתה - יצאו ידי חובתם. כמו כן, יש לציין שעל האישה לכוון לצאת ולהוציא השומעים, ועל השומעים לכוון לצאת ידי חובה בברכתה שאם לא כן לא יועיל מה שתברך וישמעו.

ה'משנה ברורה' שם כתב שאפילו למנהג בני אשכנז, הנוהגים שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק לעצמו, מכל מקום נשים לא צריכות להדליק לעצמן, שהרי הן טפלות לאנשים (ה'יחתיים סופר' כותב שפטור זה נובע מהטעם שאשתו כגופו, לכן כשמדליק בעלה כבר יוצאת ידי חובתה בהדלקתו). ולמנהג הספרדים וחלק מהאשכנזים, הנוהגים שאב המשפחה בלבד מדליק הנרות, פשיטא שאף בת יוצאת בהדלקת אביה. בשעת הצורך, כגון אם הבעל או אב המשפחה נעדר בשעת ההדלקה - יכולה האשה להוציא את האחרים ידי חובה.

ב'שולחן ערוך' בסימן תרפ"ט, לענין חיוב נשים במקרא מגילה, מוצאים אנו שהן חייבות, אך אף על פי כן יש מי שאומר, שלא מוציאות את האנשים. ולכאורה יש לתמוה, שהרי כלל נקוט בידינו - שמי שמחייב בדבר יכול להוציא אחר המחויב, כמו שאמרנו גבי חנוכה? על כך כותב ה'משנה ברורה' שם, שאין לדמות לחנוכה, משום שקריאת המגילה דומה לקריאת התורה, שאישה פסולה מלקרוא בתורה בציבור - משום כבוד הציבור. לכן, יש מקום לומר שלא תוציא את האנשים ידי חובת מקרא מגילה.